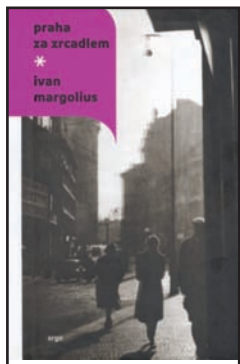

Ivan MARGOLIUS:

Praha za zrcadlem – Putování 20. stoletím

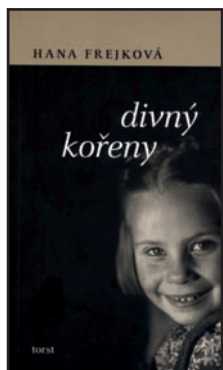
Argo, Praha 2007, 340 s., 298 Kč.

Hana FREJKOVÁ:

Divný kořeny

Torst, Praha 2007, 178 s., 199 Kč.

V závěru loňského roku se objevily na knižních pultech dvě knihy, které měly něco společného. Byly napsány lidmi, do jejichž osudů tragicky vstoupily československé dějiny dvacátého století.

Autor knihy *Praha za zrcadlem – Putování 20. stoletím* je architekt Ivan Margolius. Jeho rodiče, Rudolf a Heda, přežili holocaust a do života po válce vstupovali s představou, že hrůzy války se již nemohou opakovat. Stali se členy KSČ, především Rudolf Margolius byl přesvědčen o tom, že komunistická strana je zárukou lepšího života. O myšlenkách svého otce autor

píše: *Předvezal si, že se pokusí naplnit všechno, co sami nedokázali* (jeho nejbližší příbuzní, zahynuvší v plynových komorách). *Kvůli nim musí vyplnit naděje, které byly zmařeny, stvořit nový svět, ve kterém už nenastanou podobné okolnosti.* Po komunistickém převratu v roce 1948 se Rudolf Margolius stává náměstkem ministra zahraničního obchodu a v roce 1952 je odsouzen k trestu smrti a popraven v procesu s Rudolfem Slánským a spol.

Ivan Margolius se rozhodl zachytit v knize historii své rodiny na pozadí celého dvacátého století. Na pomoc si vzal vzpomínky příbuzných, dokumenty z rodinného archivu, které doplňoval o materiály z archivních fondů a velkého množství literatury. Před našima očima je tak vytvářen obraz života rodin Margoliových a Blochů v Praze před druhou světovou válkou, které zasáhly tragické události v letech 1939–1945 a smrt většiny nejbližších příbuzných. Jako zázrakem Rudolf a Heda přežili.

Vyprávění Ivana Margolia je možné dobře konfrontovat se vzpomínkami jeho matky Hedy, která je předložila v knize *Na vlastní kůži*. Např. v místech, kde matka líčí svůj dramatický útek z transportu a kde pravděpodobně záměrně, aby nepůsobila bolest, vynechává některé události a jména, její syn Ivan v knize *Praha za zrcadlem* tato bílá místa doplňuje. Obě knihy se na mnoha místech shodují v líčení dalších osudů rodiny Margoliových po roce 1945. Matka vypráví události velmi živě, osobně je prožívá, popisuje své dojmy, pocity a myšlenky. Ivan Margolius se více snaží zasadit svůj příběh do historického kontextu, konfrontuje vzpomínky pětiletého kluka s historickými dokumenty a literaturou, dívá se na řadu věcí s odstupem několika desítek let. Jeho snahou je přitom zobrazit otce jako nevině odsouzeného člověka, který se nejvíce snažil pracovat pro dobro Československa.

Ivan Margolius píše i svou vlastní autobiografii, líčí své osudy až do současnosti. Je velmi zajímavé sledovat, jak se on sám musel vyrovnávat s minulostí rodičů, která jej provázela téměř na každém kroku a pronásledovala jej i po odchodu do Anglie v roce 1966. Velice zajímavou kapitolou je Margoliova reflexe toho, jak se Česká republika a její vrcholní politici stavějí k vyrovnání se s minulostí. Také vyprávění o Praze je důležitou součástí celé knihy.

S knihou Ivana Margolia spojuje autorku druhé knihy Hanu Frejkovou jedna důležitá

skutečnost. I ona je dcerou popraveného člověka z procesu s Rudolfem Slánským a spol. Kniha *Divný kořeny* je tak v první řadě o bolestném hledání – o hledání pravdy nejen o vlastním otci, o němž autorka příliš nevěděla, cestu k vlastní matce a její rodině, ale především o hledání cesty k sobě samé, přičemž nejvíce se snaží pochopit právě svého otce i jeho jednání. Také Hana Frejková vypráví příběh, byť oproti Margoliově knize zestručněný, o rodině otce i matky. Limitována je však velkým nedostatkem informací o historii vlastní rodiny.

Na mnoha místech této knihy je patrná autorčina snaha vyrovnat se (nejen) s vlastní minulostí: *Otvírám tu krabici s minulostí! Nechtěla jsem se k tomu vracet a nechtěla jsem se trápit. Ano, otvírám krabici s mou komunistickou minulostí. Marno, jsem dcera komunistických rodičů, zase už jsem s cejchem, zase prašivá. Komunistická dcera. Všechny moje kamarádky s podobným zázemím mluví o minulosti svých rodičů potichu. Dokonce i renomovaní spisovatelé mluví o své komunistické minulosti jako o protifašistické. Zní to líp! Jeden můj kamarád říká: „Když máš jednou komunistický rodiče, tak máš na sobě stín.“*

Autorka tráví desítky a desítky hodin nad archivními dokumenty. Chce zjistit, jak to opravdu bylo, ovšem ne vždy ji mohou studované dokumenty dát uspokojivou odpověď. Objíždí místa, kde její otec Ludvík Frejka působil, navštěvuje Londýn. Autorčina snaha dopídit se poznání a pravdy může na čtenáře někdy působit až sebedestruktivně. I ji provází cejch dcery popraveného komunisty na každém kroku. Snaží se pochopit jednání matky, která se zřekla muže a která byla, podobně jako manželky dalších popravených komunistů, odstraněna z Prahy a přinucena žít na pokraji společnosti téměř všemi opuštěna, s nutností zajistit alespoň základní živobytí. I zde je každodenně konfrontována s drsným světem kolem sebe (v tom jsou osudy Margoliových, Frejkových, Slánských a dalších po roce 1952 velmi podobné). Hana Frejková hledá svůj způsob bytí na tomto světě. Stává se herečkou, zpívá, objevuje underground a psychoanalýzu. Vyprávění o sobě střídají citace z archivních dokumentů o jejím otci. Je jen trochu škoda, že způsob, jakým se vyrovnává s komunistickou minulostí matky a otce, nepřenese i do vlastního života a nehovoří o svém manželovi.

Tomáš Bursík

Petr A. BÍLEK (ed.):

James Bond a major Zeman

Ideologizující vzorce vyprávění

Pistorius & Olšanská–Paseka, Příbram–Litomyšl 2007, 136 s., 129 Kč.

V poslední době se populárním (dokonce kultovním) „normalizačním“ seriálem *Tricet případů majora Zemana* zabývali mladí historici (tj. mladší než 40 let). Vznikly tak dvě odborné práce, založené na archivním výzkumu a věnované hlavně okolnostem vzniku dotyčného díla, politickému a kulturnímu kontextu, jakož i konkrétním historickým případům, jimiž se tvůrci seriálu inspirovali: studie Petra Blažka, Petra Cajthamla a Daniela Růžičky *Kolorovaný obraz komunistické minulosti. Vznik, natáčení a uvedení Triceti případů majora Zemana* (In: KOPAL, Petr (ed.): *Film a dějiny*. NLN, Praha 2005 s. 276–294) a monografie Daniela Růžičky *Major Zeman – propaganda nebo krimi?* (Práh, Praha 2005). Nejnověji se na knižních pultech objevil sborník studií, jejichž autory jsou mladí literární historici, doktorandi oboru česká literatura na FF UK v Praze. Na rozdíl od předchozích prací se tentokrát jedná o rozbor dvou pop-kulturních fenoménů, Bonda a Zemana (z nichž ten první je nesporně vlivnější a životnější), přesněji „ideologizujících vzorců vyprávění“, obsažených jak v zemanovské, tak i v bondovské sérii.

Hlavně na Bonda se zaměřují první tři studie: Blanka Činátlová: *Agent bez těla* (s. 11–26), Joanna Derdowska: *James Bond a herní prostor ve filmu* (s. 27–31) a Miroslav Štochl: *Špioni a my* (s. 32–39). Další čtyři studie se zabývají majorem Zemanem: Blanka a Kamil Činátlovi: *Zeman – rudý gentleman* (s. 40–60), Jiří Koten: *Vzorný kolektiv: sémantické kódování postavy*

majora Zemana a jeho pomocníků (s. 61–68), Kamil Činátlovi: *Genius loci Triceti případů majora Zemana* (s. 69–81) a Alena Fialová: *Poslední krize majora Zemana: televizní a knižní podoba případů majora Zemana s tematikou tzv. pražského jara*. Konečně osmá studie *James Bond a major Zeman: sémantika narativní ideologie*, napsaná editorem (a vedoucím doktorandského semináře) Petrem A. Bíllem, plní scelující funkci – tematicky i metodologicky. Vedle této práce ovšem vynikají také příspěvky Blanky a Kamila Činátlových.

Studie vesměs čerpají metodologickou inspiraci ze sémiotických analýz Vladimíra Macury. Často se také věnují vztahu ideologie a mytologie (zejména Blanka a Kamil Činátlovi). Zatímco Bond vykazuje významné paralely s hrdiny starých indoevropských mýtů-eposů, je archetypální heroickou postavou, stále znovu se recyklující bojem se silami zla a chaosu, Zeman imituje historickou postavu, takže na své kariéře pouti komunisty-kriminalisty samozřejmě stárne, zároveň má být obyčejným člověkem-pracujícím, a proto je vybaven rodinou, soukromím, jakož i drobnými neřestmi. Vyznačuje se lidovostí a průměrností, čímž se zcela odlišuje od klasických (literárních a filmových) detektivů jako mytických hrdinů, charakterizovaných prostřednictvím znaků individuální výjimečnosti a vylučnosti. Zeman ale nade vši pochybnost patří do mytického (nereálného, emblematického a polarizovaného) světa, kde významné role hrají na jedné straně spolupracovníci (pracovní kolektiv) a na druhé straně političtí protivníci. Nemělo by valného smyslu, kdybych se tu pokoušel stručně „převyprávět“ zjištění jednotlivých autorů. Jedná se totiž o nadmíru zajímavé a poutavé „příběhy“, které je třeba si vychutnat v jejich obsahové i formální úplnosti. Dovolím si jen pár připomínek.

Je otázkou, jestli se autoři neměli pokusit dojít dále (hlouběji) v řešení vytyčeného úkolu, tedy v rozboru ideologizace zvolených fikčních vyprávění, a jestli jim osobní ideologické přesvědčení nezabránilo zaujmout stejně kritický, „vědecky objektivní“, postoj k Bondovi, potažmo k liberalistické ideologii, jako ke komunistickému Zemanovi. Nebylo by na tom ostatně nic odsouzeníhodného. Ani by nás to nemělo překvapovat. Společenské vědy se prostě realizují tady a teď, neboť jsou založeny na komunikaci s veřejností, ne nepodobně dialogu, jaký prostřednictvím stereotypů i aktualizací vedou filmaři s diváky. Není sice zdaleka jisté, jestli v bondovské sérii opravdu převládá vyprávě-

ní (narace) nad ideologií, zatímco u Zemana je poměr opačný (Petr A. Bílek), ale je to rozhodně jasná teze, která má svou váhu v odborné i veřejné diskusi.

Autoři zavádějí čtenáře na pole svého oboru, literární vědy. Filmy mu tedy představují spíše jako texty, méně jako obrazy. Na takovém oborovém přístupu neshledávám vůbec nic závadného. Naopak ho pokládám za prospěšný. Sborník srovnává Bonda a Zemana na základě víceméně jednotných pravidel. Ani samotná volba srovnávané dvojice není nepatřičná, neboť se opravdu jedná o vyhraněné *kultovní postavy hrdinů v boji se zlem* (Zeman má dokonce své „bondovské“ alter ego – Jirku Hradce), třebaže spíše než s bondovskými filmy by se *Tricet případů majora Zemana* dalo poměřovat s některými televizními seriály, zejména s britskými *Profesionály* a polským seriálem o kapitánu Klossovi *S nasazením života* (kapitán Kloss byl ostatně Zemanovým předobrazem). Autoři se zároveň svým oborem předem ohradili proti výtkám, že se nezabývají vizualizací či otázkami bezprostředně svázanými s filmovým (televizním) médiem. Ale opravdu se jimi nezabývají? Petr A. Bílek (s. 109) si kupříkladu všimá filmové, resp. seriálové znělky: *Oproti nadýchané, hitově bombastické linii jednotlivých písní v bondovské sérii nabízí vstupní hudba Zdeňka Lišky až pozoruhodně kutálkovskou hudební znělku*. Tato údajná odrhovačka je podle Bílka dalším ideologickým kódem, vlastně znělkou „obyčejného“ člověka Zemana. Obávám se, že tady se už opravdu ocitáme poněkud vedle. Liškova znělka je samozřejmě žánrová – kriminalistická. Ke srovnání lze doporučit vstupní hudbu ze zmíněných *Profesionálů*.

Bondovské filmy vykazují některé charakteristiky počítačových her (Joanna Derdowska). A ještě více mají společného s komiksem jako další specifickou, hraniční reprezentací. Přesto je komiks v bondovských studiích spíše jen zmíněn (Blanka Činátlová, s. 14n). V úvahách o Zemanovi zase chybí žánr a funkce pohádky jako degenerovaného mýtu. I když je tu alespoň stručný odkaz na hloupého Honzu, který nakonec ve všem uspěje a nade všemi zvítězí (Blanka a Kamil Činátlovi, s. 51n).

Všechny studie se každopádně vyznačují odbornou fundovaností, a přitom esejistickou lehkostí. (Takové vyváženosti jsou schopni jen málokterí historici nebo filmoví vědci.) Do četby sborníku se tedy může bez obav pustit i nepoučený čtenář. Bude odměněn řadou svěžích a zábavných pasáží a originálních postřehů.

Mimo jiné se také dozví, proč nemá major *Zeman syna, ale dceru* (Blanka a Kamil Činátlovi, s. 51). Dobrou práci odvedli editor a redaktoři (snad až na malou chybu ve jménu herce na s. 71: nikoli Stanislav, ale Svatopluk Matyáš).

Petr Kopal

Český hraný film V. 1971–1980

Národní filmový archiv, Praha 2007, 621 s., 890 Kč.

Řada luxusních katalogů české hrané filmové produkce, vydávaných Národním filmovým archívem v Praze, se v listopadu 2007 rozrostla o pátý díl, věnovaný filmům první dekády „normalizačního období“ (1971–1980). Desky objemné knihy mají symbolickou šedivou barvu. (Čtvrtý díl o „jarních“ 60. letech je zelený, třetí *Český hraný film* je rudý, „protektorátní“ díl má hnědou barvu a první díl o počátcích české kinematografie je světlý jako nepopsaný list papíru.) Katalog údajně zahrnuje téměř sto procent hrané tvorby tohoto období. Jedná se bezmála o čtyři sta filmů. Jelikož po roce 1970 se už většinou točilo na barevný materiál, v knize převládají barevné ilustrační fotografie (celkem jich je 329, černobílých je 107). Navíc je tu příloha, která obsahuje barevné reprodukcí filmových plakátů (24).

Cenná opulentní příručka poskytuje *nově ověřené údaje o hraných filmech včetně filmů osvětových, školních i reklamních*. Zachovává přitom strukturu, která se osvědčila v dosavadních dílech: stručná rekapitulace děje v českém a anglickém jazyce, podrobné filmografické údaje (složení filmového štábu, kompletní herecké obsazení s určením rolí, informace o filmových materiálech, včetně jejich metráže, údaje o do-

chovaných archivních pramenech) a co nejuplněnější bibliografie o každém filmu. V závěru knihy čtenář nalezne rejstříky filmů, osobností, výrobců a exteriérů a seznam literatury.

Katalogy *Český hraný film – Czech Feature Film* jsou výkladní skříň Národního filmového archivu, jeho prvořadým projektem, připravovaným s mimořádným úsilím a péčí. Samotné publikaci nelze vlastně nic vytknout. Výborně obstojí dokonce i v konkurenci zahraniční filmografické literatury. NFA lze ke zdárné realizaci náročného projektu jedině gratulovat. Problém vidím jinde. Cenou za kvalitní faktografické příručky je absence původních vědeckých monografií o dějinách českého filmu. Na jejich psaní už filmovým historikům zaměstnaným v NFA bohužel nezbyvá čas. Publikace *Český hraný film* tak rezignují na hodnocení čehokoli a kohokoli. Nezabývají se ideologickou ani uměleckou motivací a nechávají stranou cenzurní zásahy a vůbec veškeré okolnosti vzniku filmových děl.

Petr Kopal

Jaroslav OTČENÁŠEK:

Němci v Čechách po roce 1945 na příkladu západního Podještědí

Etnologický ústav Akademie věd a Scriptorium, Praha 2006, 207 s., 173 Kč.

Problematika německé menšiny v českých zemích a česko-německých vztahů patří v naší soudobé historiografii k otázkám nejdiskutovanějším, proto na toto téma již existuje poměrně

rozsáhlá bibliografie. Nabízí se široká škála textů od drobnějších článků či detailnějších odborných studií až po rozsáhlé vědecké monografie, přesto dodnes nebyla řada aspektů dostatečně objasněna. Dosud největší dluh historické vědy v tomto směru spočívá v detailnějším vylíčení osudu zbytků německé minority, jež zůstaly v Československu po roce 1947, kdy byl ukončen hromadný transfer. Nejdůkladněji a vlastně i jako první se touto problematikou seriózně zabýval historik Tomáš Staněk v několika časopiseckých studiích a především ve své práci *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*, kde zúročil detailní studium obrovského množství archivního materiálu. Pozoruhodný pokus o postižení německé otázky v Československu po roce 1945 nyní nabízí mladý etnolog Jaroslav Otčenášek, jehož pohled je zajímavý jednak důrazem na historicko-etnologické aspekty a jednak svým regionálním zaměřením.

Otčenášek ve své práci mapuje na základě osudu německé menšiny v poválečném Československu vývoj a proměny pohraničí – konkrétně oblasti kolem České Lípy, Kamenického Šenova, Nového Boru a Jablonného v Podještědí – tedy kraje, odkud sám pochází. Vedle studia dobových písemností ve Státním okresním archivu v České Lípě a velkého množství relevantní literatury vycházel při psaní této publikace především z výzkumů, jež uspořádal mezi respondenty německé národnosti či smíšeného česko-německého původu ve zmiňovaných lokalitách severovýchodních Čech. Škoda jen, že jsou všichni respondenti v knize zásadně anonymizováni a v poznámkovém aparátu vystupují poněkud současně jen pod přidělenými inventárnými čísly.

Obsah knihy je chronologicky rozčleněn do pěti částí podle zlomových okamžiků, které výrazně ovlivnily postavení německé minority v Československu. První část, nazvaná *Válečná předehra*, sice svým vymezením let 1938–1945 časově předchází samotnému tématu knihy, pro pochopení situace českých Němců v době porážky nacistické říše je však klíčová. Svým malým rozsahem navíc představuje spíše stručné uvození do celé problematiky. Otčenášek zdůrazňuje, že počáteční německé nadšení z integrace do třetí říše (zkoumaný region tvořil součást župy Sudetengau) vystřídala postupně deziluze v důsledku válečného hospodářství, nedostatků v zásobování, odchodu mužů na frontu atd. Autor také stručně upozorňuje na situaci českých starousedlíků v Sudetech během druhé světové války. Po-

kud jde o sousedské vztahy, nebylo podle Otčenáška zjištěno válečné období v západním Podještědí poznamenáno žádnými dramatickými událostmi mezi místními Němci a Čechy.

Druhá část knihy, kterou Otčenášek nazval *Konec snu o „Heimatu“ a nový začátek*, se zaměřuje na popis situace v pohraničí v období 1945–1947. Autor upozorňuje na neobvyklou brutalitu revolučních gard a „partyzánů“ během tzv. divokého odsunu, která překvapila i Čechy-starousedlíky. Všimá si rozsáhlé etnické proměny (vše v této i následujících kapitolách dokládá podrobnými statistickými údaji v přehledných tabulkách), devastace, ničení kulturních památek a přerování kontinuity v oblasti pohraničí. Hlavním důsledkem transferu Němců tak byla skutečnost, že *kulturní krajina ztratila z větší části svou paměť* (s. 138). Otčenášek si ovšem všimá i obtížných poměrů, ve kterých museli vystěhovaní sudetští Němci zpočátku žít v poválečném Německu. Velká část rodin byla navíc při odsunu rozdělena a jejich slučování se pak mnohdy protáhlo až do padesátých či šedesátých let. Vztahy se vzdálenějšími příbuznými se v některých případech zpfetrhaly nadobro.

Jádro celé práce spočívá ve vylíčení vývoje zbytků německé menšiny po ukončení tzv. organizovaného odsunu v roce 1947, přičemž je toto období rozčleněno do tří etap. Léta 1947–1968 jsou charakterizována jako doba, kdy byli Němci *občany druhé kategorie*, jimž se jejich občanská práva vracela jen pozvolna. Řada diskriminačních opatření (např. omezený přístup do obchodů, zákaz vstupu do parků, návštěv kina či divadla, omezení ve využívání veřejné dopravy apod.) se rušila z velké části teprve začátkem padesátých let, ani poté však úplně rovnoprávnosti Němci nedosáhli. O eventuálním zakotvení standardních menšinových práv se tehdy nedalo vůbec mluvit.

Většina příslušníků německé minority neměla v důsledku ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. československé státní občanství, a tak žila dlouhou dobu na našem území v právním postavení bezdomovců, nebo – jak píše Otčenášek – „neobčanů“. Tato situace se posléze řešila postupným přijetím několika předpisů, jež dávaly Němcům možnost požádat si o udělení občanství. Zájem o tento krok však mezi německým obyvatelstvem nebyl příliš velký, neboť Němci již tehdy Československo jako svůj právní rámec spíše ignorovali a poohlíželi se po Spolkové republice Německo, která jim také sama ve své legislativě přiznávala německou státní příslušnost. Neblahý stav byl nakonec vyřešen

autoritativně zákonem č. 34/1953 Sb., kterým všichni obyvatelé německé národnosti žijící v ČSR získali československé státní občanství (srov. kapitola *Přidělená občanka*).

Otčenášek také popisuje, jak se postupně měnilo smýšlení Němců. Jestliže se v době hromadného odsunu snažil každý získat výjimku, aby mohl zůstat (někteří to řekli dokonce formálními sňatky s partnerem české národnosti), po roce 1948 naopak narůstal zájem o dobrovolné vystěhování do SRN. Velký prostor věnuje autor sociálním a kulturním poměrům německé menšiny, zejména se soustředí na klíčový požadavek německojazyčného školství, jehož splnění se Němci nedočkali. Již od padesátých let se stále zřetelněji projevovala tendence k asimilaci nejmladší německé generace, dokonce mnozí rodiče rezignovali na pěstování znalosti němčiny u svých dětí, neboť dorozumívání se tímto jazykem mohlo vzbuzovat nežádoucí pozornost.

Období let 1968–1989 bylo na svém počátku ve znamení pokusu o zrovnoprávnění německé minority s většinovou společností. Otčenášek přesně popisuje oživení občanských aktivit českých Němců v atmosféře tzv. Pražského jara. Výsledkem reformního hnutí se stalo založení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN) v dubnu 1969 a přijetí ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností v ČSSR, který konečně garantoval základní menšinová práva i českým Němcům (autor jej nesprávně označuje jako zákon obyčejný). Následovalo však období „normalizace“, během něhož se KSONN změnilo v obyčejnou kulturně-zájmovou organizaci, která se od ostatních podobných organizací zglajchšaltované Národní fronty lišila jen svými německými členy. Intenzivní vystěhovalectví, emigrace a postupující asimilace vedly k stále výraznějšímu úbytku německé menšiny. Sám autor citoval výstižnou větu jednoho svého německého respondenta: *Starý umřou a mladý se o to nezajímaj* (s. 70). Závěr práce pak tvoří kapitola s názvem *Pět minut po dvanácté*, která líčí situaci německé minority po roce 1989. Otčenášek poukazuje na stále se zhoršující demografickou situaci českých Němců a konstatuje, že *jedním z možných scénářů vývoje této tradiční národnostní menšiny může být její úplná asimilace v rozmezí 2–3 generací* (s. 128).

Knihy Jaroslava Otčenáška je doplněna rozsáhlými obrazovými přílohami, vedle různých fotografií a ilustrativních map se zde nacházejí také fotokopie zajímavých archivních písem-

ností i článků z tisku. Text je opatřen poznámkovým aparátem, který je však bohužel zařazen na konci jednotlivých kapitol. Pro čtenáře by jistě bylo mnohem pohodlnější jeho umístění pod čarou přímo u textu, na který odkazuje.

Autorovi lze vytknout, že při zpracovávání této knihy opominul jisté dílčí aspekty, z nichž bych rád některé namátkově uvedl. Nevěnoval se například téměř vůbec vývoji v přístupu samotného vedení KSČ k národnostní politice a postavení Němců zvláště, ačkoliv se dochovala řada usnesení zabývajících se „prací mezi Němci“. Není tak rozhodně pravdivé tvrzení, že na ÚV KSČ byli českoslovenští Němci poprvé zmíněni v rámci agendy národnostní politiky až v únoru 1967 (s. 59). Vzhledem k tomu nebyly také přesněji a podrobněji vylíčeny změny v přístupu komunistického vedení k otázce konfiskovaného majetku Němců či k německému vystěhovalectví z Československa. Jedná se pravděpodobně o důsledek toho, že autor při psaní vůbec nečerpal z fondů Národního archivu, kde by potřebné prameny nalezl. Občas je tento nedostatek alespoň kompenzován odkazem na výše zmiňovanou práci Tomáše Staňka. K mému překvapení nebyla v celé knize zmíněna existence tzv. socialistické ústavy z roku 1960, která přiznala menšinová práva vybraným národnostem, ovšem s vyloučením v českých zemích tehdy nejpočetnější německé minority. Sporné je také tvrzení, že ústava z roku 1920 *víceméně opomíjí* existenci českých Němců a dalších minoritních národů v Československu (s. 96), když tato ústavní listina věnovala samostatnou hlavu ochraně menšin národních, náboženských a rasových.

Přes tyto výtky však kniha rozhodně nabízí inspirativní pohled na vývoj německé menšiny v poválečném Československu, přičemž se zde díky rozsáhlému průzkumu mezi pamětníky objevuje celá řada postřehů, s nimiž bychom se na stránkách archivních písemností nesetkali. Snad můžeme dokonce litovat, že příloha nebyla rozšířena o přepisy alespoň těch nejzajímavějších výpovědí zpodobaných respondentů. Velice cenné jsou etnologické pasáže knihy, v nichž se autor fundovaně zabývá například proměnami místní stravy, způsobu oblékání, prožívání svátků (Vánoce, Velikonoce, svatby, pohřby, křtiny či různé poutě), ale třeba i oblastmi pohostinství a kaváren. Knihu lze doporučit každému zájemci o postavení německé menšiny a problematiku kulturně sociálních proměn v českém pohraničí po roce 1945.

Ondřej Koutek